

VANGI PÄEVAKAVA ANALÜÜS DÜNAAMILISE TURVALISUSE PÕHIMÕTETEST LÄHTUVALT

SIIM POLL, IVO KITSING, ANDRYCO MUUGA

Võtmesõnad: dünaamiline turvalisus, päevakava, unekvaliteet

DOI:

Ülevaade. Artikkel uurib dünaamilise turvalisuse kasutamise võimalusi Eesti vanglates. Analüüsime, kuidas on võimalik muuta vanglate päevakava, et see aitaks kaasa kinnipeetavate taasühiskonnastamisele. Milliseid päevakava osiseid saaks muuta, et vanglates oleks vähem intsidente ja parem koostöö ametnike ja kinnipeetavate vahel? Kuidas on võimalik tagada parem unekvaliteet kinnipeetavatele, et nad oleksid koostööaltimad ja suudaksid pärast karistuse kandmist paremini ühiskonda integreeruda?

ANALYSIS OF THE PRISONER'S DAILY AGENDA BASED ON THE PRINCIPLES OF DYNAMIC SECURITY

SIIM POLL, IVO KITSING, ANDRYCO MUUGA

Keywords: dynamic security, daily agenda, sleep quality

Overview. This article analyzes the possibilities of using dynamic security in Estonian prisons. We will analyze how it is possible to change the agenda of prisons so that it contributes to the resocialization of inmates: what parts of the agenda could be changed so that there are less violations in prisons and better cooperation between officials and inmates. We focus on the morning hours, which have been shown to have a higher number of violations. How would it be possible to reduce it and at the same time give the inmates more responsibility?

In summary, we believe that changing the agenda can lead to a situation where relations between inmates and officials improve, inmates are more socially capable and, as a result, better prepared to return to society. In addition, we give suggestions what can be changed.

SISSEJUHATUS

Vangistusseaduse § 6 lg 1 määratleb vangistuse täideviimise peamise eesmärgina kinnipeetava suunamise õiguskuulekale käitumisele eesmärgiga tagada õiguskorra kaitse. Sootak et al. (2014, lk 40) selgitab, et õiguskuulekale käitumisele suunamine tähendab karistuse sellist täideviimist, mis peab andma vangistatule võime tulla sotsiaalselt vastutavana edaspidises elus toime ilma õiguskorda rikkumata. See tähendab karistatu resotsialiseerimist ja tema taasloomumist ühiskonda vähemalt sel määral, et ta ei pane toime uusi kuritegusid. Lisaks tuleb õiguskuulekale käitumisele suunamist pidada vanglakaristuse täideviimise keskseks eesmärgiks. Õiguskorra kaitsmine vangistuse täideviimise eesmärgina tähendab pigem hoolitsemist selle eest, et süüdimõistetud ei paneks karistuse kandmise ajal toime uut kuritegu, ning on selles mõttes vaadeldav karistuse täitmise miinimumülesandena. Samuti on vanglateenistuse oluline väärtus inimlikkus, nagu Singer (1972) on rõhutanud, tuues esile, et vanglate peamine eesmärk peaks olema taasühiskonnastamine, mitte ainult ühiskondliku turvalisuse tagamine. Kuigi uuring on tehtud aastal 1972, on see ühiskonna punktide ja mõttemaailma kohaselt ajakohane ka tänapäeval ja sarnased tõekspidamised on välja toonud ka Eesti vanglateenistus oma väärtustes. Õiguskuulekale käitumisele suunamise kontseptsioon hõlmab mitmetahulist sotsiaalset, hariduslikku ja tööalast ettevalmistust, mis võimaldaks vabanenud kinnipeetaval integreeruda ühiskonda, minimeerides retsidiivse kuritegevuse riski. See hõlmab emotsionaalse intelligent-
suse arendamist, sõltuvusprobleemide lahendamist ning haridustaseme tõstmist, et soodustada juurdepääsu kvaliteetsetele töövõimalustele ja selle abil paremale elukvaliteedile.

Singer (1972, p. 715) on samuti märkinud, et vanglad on oma olemuselt dehumaniseerivad. Kinnipeetavate privaatsus on rikutud ja kui sarnane asi juhtuks sarnasel määral vabaduses, tooks see kaasa protestid. Muidugi on olemas vanglate legitiimsed turvavajadused, mida tuleb ka arvesse võtta, kaaludes vangide õigusi puutumatusel, autonoomiale ja privaatsusele. Vanglad ei ole mõeldud ainult ühiskondliku turvalisuse tagamiseks: nende peamine eesmärk on rehabiliteerimine.

Õiguskorra kaitse osas peab vangla tagama karistuse täitmise, kus struktuurne ja organisatsiooniline turvalisus on fundamentaalsed. Kaasaegne lähenemine Eesti ja Euroopa vanglates rõhutab lisaks ka dünaamilist turvalisust, kus taasühiskonnastamise protsessi kaudu pööratakse tähelepanu kinnipeetavate vajaduste ja soovide arvestamisele individuaalselt.

Eriksson (2023, p. 338) on lühidalt öelnud, et dünaamiline turvalisus on vahend koguda vangide kohta teavet, mis põhineb nendega suhtlemisel ja vestlustel, erinevalt

näiteks luureandmete varjatult kogumise tehnikatest, kus andmeid kogutakse salaja ja otsus tehakse nende põhjal.

Näiteks saab tuua, et kinnipeetavate loendamine on staatiline turvalisus, kui tihti seda tehakse, on organisatsiooniline tegur, ja kuidas loenduse ajal käitutakse, on dünaamiline turvalisus.

Üheks organisatsioonilise turvalisuse elemendiks on päevakava, mis on kaua olnud muutmata kujul ja mida on kasutatud kinnipeetavate kontrollimiseks ja suunamiseks. Kindlasti ei pea päevakavast loobuma, kuid selle saab üle vaadata, et tuua see dünaamilise turvalisusega rohkem kooskõlla.

Käesolevas artiklis analüüsitakse, kas tänapäevane vanglas kehtiv päevakava on optimaalne kinnipeetavate taasühiskonnastamiseks. Iga inimese väärtustamine on Eestis oluline, seega peaks vangla pakutavat süsteemi võimalikult hästi ära kasutama. Päevakava elementidena käsitletakse muu hulgas uneaega, vaba aega, isiklikku aega ja muid tegevusi vanglas. Uneteaduslikud uuringud näitavad, et kvaliteetne uni on otseselt seotud kognitiivsete võimete, õppimisvõime ja koostöövalmidusega (Sheppard et al., 2022, p. 11). Klassikaline 8-tunnine uni on küll vanglas tagatud, kuid siinses artiklis uuritakse, kas see aeg saab olla kvaliteetsem, võttes arvesse öiseid ringkäike, mis võivad häirida rahulikku und. Lisaks kaalutakse vangla stressirohke keskkonna mõju unekvaliteedile. Artikkel keskendub seega vangla päevakava hindamisel uneprotsessidele, rõhutades une kestust ja seda mõjutavaid tegureid, nagu öised ringkäigud ja loendused. Seega otsime vastust küsimusele, kas vangla päevakava korrigeerides võib jõuda tulemuseni, mis soodustab taasühiskonnastamist ja vähendab intsidente, mis on tingitud kinnipeetavate agressiivsest käitumisest.

1. DÜNAAMILINE TURVALISUS

Dünaamilise turvalisuse mõiste on mitmetahuline ja selle tõlgendused erinevad riigiti. Esimest korda avati mõiste „dünaamiline turvalisus“ Ian Dunbari kirjutatud vanglateenistuse sõnastikus aastal 1985, kui ta töötas Iirimaa kõrge riskiga vangla direktorina. Ta märkas, et aktiivne vanglarežiim ja ametnike pidev suhtlemine kinnipeetavatega vähendas põgenemise, vägivalda ja mässude riski. Sihiks oli lähenemine vanglates, mis rakendaks eesmärgid praktilisema reaalsuse saavutamiseks, keskendudes inimressurssidele ja nende tähtsusele nii turvalisuse kui ka rehabilitatsiooni seisukohalt. 1990. aastatel ja kuni selle sajandini välja sai dünaamiline turvalisus kontseptsiooniks, mis võeti esmakordselt kasutusele Lääne-Euroopa korrektsiooniasutuses. Dünaamiline turvalisus sai meetodiks vangide, töötajate ja ühiskonna sobivama ja parema tur-

valisuse poole püüdlisel. Tänapäeval on mõiste ülemaailmselt kasutusele võetud vanglarežiimide olulise elemendina ja seda võib mõista kui lähenemist julgeolekule, mis ühendab positiivsed töötajate ja vangide suhted, õiglase kohtlemise ja sihipärase tegevuse, mis aitab kaasa kinnipeetavate tulevasele taasühiskonnastamisele. Euroopa Nõukogu (2006, lk 16) defineerib dünaamilist turvalisust kui vangla töö korraldamise aluspõhimõtet, kus rõhuasetus on igapäevastel professionaalsetel, inimlikel ja eetilistel suhetel ning suhtlusel kinnipeetavatega. Selle eesmärk on mõista kinnipeetavate käitumist, hinnata riskiolukordi ning tagada turvaline ja arendav keskkond nii kinnipeetavatele kui ka ametnikele. Dünaamiline turvalisus kombineerib staatilist ja struktuurset turvalisust, seades esikohale inimlikud ja eetilised suhted, mille raames paiknevad toetavad elemendid, nagu füüsilised piirangud ja struktuurireeglid.

Teatud uuringud, näiteks Kilmer et al. (2023, p. 522), on rõhutanud dünaamilise turvalisuse olulisust taasühiskonnastamise protsessis. Suhtlemise, avatud suhtluse ja rehabiliteerivate eesmärkide rõhutamine on osutunud efektiivseks vahendiks kinnipeetavate ja ametnike vaheliste suhtlemisest tingitud konfliktide vähendamisel ja turvalisuse edendamisel. Professionaalsed, lahendustele suunatud ja seadusega kooskõlas olevad suhted ametnike ja kinnipeetavate vahel soodustavad taasühiskonnastamist.

Norra vanglateenistuse praktikad, eriti Haldeni Vangla, on dünaamilise turvalisuse eduka kohaldamisega rahvusvaheliselt tähelepanu pälvinud. Selle lähenemisviisi keskmes on suhete olulisus ametnike ja vangide vahel, mida on rõhutatud mitmetes uudistartiklites, uuringutes ja dokumentaalsarjades, näiteks „Inside the World’s Toughest Prisons“ (S3 E4, 2018). Kilmer et al. (2023 p. 522) märgivad, et uuringud dünaamilise turvalisuse ja selle mõju kohta töötajate ja vangide käitumisele on olnud peamiselt teoreetilised. Seega rõhutatakse vajadust süvendada teadmisi sellest, kuidas dünaamiline turvalisus toimib ning millised aspektid suhtlemises võivad positiivseid muutusi kõige tõhusamalt esile kutsuda.

Kilmer jt (2023, p. 529) on leidnud, et kuigi dünaamiline turvalisus võib suurendada ametnike autoriteetset legitiimsust, võib see rehabilitatsiooniprotsessis olla vaid piiratud määral rakendatav. Ametnikke tajutakse sageli distsiplinaarsetena, mis võib vähendada nende osalemist rehabilitatsiooni edendamisel, arvestades nende põhilist rolli karistuste täideviimisel ja reeglite jõustamisel. On rõhutatud dünaamilise turvalisuse efektiivsust Haldeni vanglas, kus suhete loomise toel on saavutatud madal vägivallakonfliktide ja distsipliinirikumuste tase. Autoriteetse legitiimsuse saavutamisel on oluline roll suhtlusel kinnipeetavatega, kus toetav suhtlus ja austus on esmatähtsad. Vangid rõhutasid austuse teenimist ametnike tegude ja järjepidevuse kaudu, mitte keelekasutuse või tooni alusel. Kilmer et al. (2023, p. 534) tulemuste kohaselt

vähendas inimliku suhte esikohale seadmine intsidentide arvu ja jõu kasutamise sagedust, mis väljendus retsiidiivi madalamas tasemes.

Dünaamilise turvalisuse põhimõtted keskenduvad inimesele, kus staatilisi ja struktuurseid turvalisuse meetmeid peetakse toetavateks vahenditeks. Kilmer et al. (2023, p. 522) on näidanud, et suhtlemisele keskendumine ja kinnipeetava esikohale seadmine parandab tulemusi, vähendades seeläbi intsidente ja toetades taasühiskonnastumist.

Vanglaametnike roll on hoida inimlikku ja eetilist suhet, täites samal ajal ametijuhendist tulenevaid kohustusi. See hõlmab eri tegevusi, alates loendustest kuni läbiotsimiseni, kus oluline on pidevalt hinnata olukorda ja kinnipeetavate käitumist.

Woodall et al. (2014, p. 477) uurimus näitab vastupidist kogemust vanglate režiimide mõjust kinnipeetavatele. Vangid kirjeldasid, kuidas režiim sundis peale rutiini ja piiras valikuvõimalusi, kaotades sellega nende autonoomia ja kontrolli oma elu üle. Paljud vangid kohandasid end režiimile, loobudes isiklikust kontrollist ja nõustudes režiimi kehtestatud rutiiniga. See kohandumine osutus paljudele vangidele normiks, eriti pikemaid karistusi kandvatele isikutele.

Kokkuvõtvalt näitavad Kilmer et al. (2023) ja Woodall et al. (2014) uurimused erinevaid lähenemisi kinnipeetavate käitumise ja taasühiskonnastamise mõistmisele. Dünaamiline turvalisus rõhutab suhete loomise ja inimliku suhte tähtsust, samas kui režiimikeskne lähenemine võib kaasa tuua kontrolli kaotamise tunde ja kohandumise režiimiga.

2. VANGI PÄEVAKAVA

Päevakavad on alguse saanud kloostritest, kust need levisid kiiresti ka väljapoole. Kindlalt struktureeritud päevakavad võib leida nii koolidest, kaitseväest kui ka vanglatest. Sellega kontrollitakse ajakasutust ja see on üks võimalikke viise kontrollida ka inimeste tegevust. See seab kindla struktureeritud distsipliini. Vanglad on kasutanud päevakavasid algusest peale; selle eesmärgiks on sisustada kinnipeetavate päev eri tegevustega. Michel Foucault' tajutud inimeste kontrollimise meetod vanglasüsteemis igapäevaste ajakavade kaudu on sügavalt läbi põimunud tema distsiplinaarse võimu ja panoptikumi kontseptsiooniga. Foucault' põhiteos „Valvata ja karistada. Vangla sünd“ annab ülevaate igapäevaste rutiinide ja ajakavade rollist distsiplinaarvõimu teostamise vahenditena, kujundades vangide käitumist ja subjektiivsust vanglateskonnas. Foucault' analüüs rõhutab rangete ajakavade ja tegevuste läbivat mõju kinnipeetavate üle kontrolli ja võimu avaldamisel (Foucault, 2014).

Ka Eesti vanglates toimub tegevus päevakava alusel. Eesti vanglates kehtestatud päevakava on väga detailne. Kirjas on kellaajad ja üksikasjaline tegevuste kirjeldus, millest peetakse rangelt kinni. Päevakava tegevusi jälgivad nii ametnikud kui ka kinni peetavad.

Näide Eesti vangla päevakavast:

- 06.00 Äratus
- 06.00–06.10 Isiklik hügieen, kambri korrastamine
- 06.00–08.45 Ravimite jagamine (vastavalt üksuse töökorraldusele)
- 06.10–21.50 Jalutuskäigud (vastavalt üksuse töökorraldusele)
- 06.20–07.30 Toitlustamine
- 07.30–16.30 Kirjade üleandmine-vastuvõtmine, v.a nädalavahetustel ja riiklikel pühadel (vastavalt üksuse töökorraldusele)
- 07.55–08.45 Hommikune loendus (rivistus kambrite kaupa)
- 08.45–08.55 Kambriuste avamine
- 08.45–11.50 Taasühiskonnastavates tegevustes osalemine (töö, õpe, sotsiaalprogramm vastavalt saateülesande kavadele)
- 08.55–11.50 Vaba aeg (kambriuksed lahti)
- 11.50–12.00 Kambriuste sulgemine
- 12.00–12.45 Toitlustamine
- 12.45–13.00 Kambriuste avamine
- 13.00–17.30 Vaba aeg (kambriuksed lahti)
- 13.00–17.00 Taasühiskonnastavates tegevustes osalemine (töö, õpe, sotsiaalprogramm vastavalt saateülesande kavadele)
- 17.30–17.45 Kambriuste sulgemine
- 17.45–18.30 Toitlustamine
- 18.30–18.40 Kambriuste avamine
- 18.30–22.00 Ravimite jagamine (vastavalt üksuse töökorraldusele)
- 18.40–19.30 Vaba aeg (kambriuksed lahti)
- 19.30–19.40 Kambriuste sulgemine
- 19.55–20.45 Õhtune loendus (rivistus kambrite kaupa)
- 22.00–06.00 Öörahu

Nagu päevakavast näha võib, on päev eri tegevustega sisustatud alates kella kuuest hommikul kuni kella kümneni õhtul. See sisaldab nii loendusi, toitlustamist, ravimite jagamist, tööle ja kooli saatmist jne. Loenduse all mõeldakse tegevust, kus ametnikud vaatavad üle kinni peetavad ja nende kambriid ning veenduvad kinni peetavate tervises ja kambrite korrasolekus.

Võime öelda, et vanglasse satuvad inimesed, kes ei oska või ei taha saada hakkama ühiskonnas kehtestatud normidega. Vangla eesmärk ei saa olla lihtsalt neid kinni hoida, vaid õpetada, korrata reegleid ja tuletada meelde, millised väärtused ja normid kehtivad ühiskonnas ja mis on need võimalused olla edukam väljaspool vanglat. Beijersbergen et al. (2015, p. 339) on välja toonud, et vanglaametnikud mängivad võtmerolli, kuna nad on vangide igapäevased suhtluspartnerid ja esimesed, kes loovad sideme välismaailmaga vangistuse ajal, ja nende käitumine on oluline faktor vangide õigluse- ja austamispartsepsiooni kujunemisel.

Vanglateenistuse efektiivsus ja inimlikkuse säilitamine sõltuvad suuresti sellest, kuidas ametnikud suhtlevad ja toetavad kinnipeetavaid. Näiteks võib ametniku korraldus töösta voodist ajal, kui vang tunneb end väsinuna, põhjustada intsidendi ja luua negatiivse emotsiooni, mis võib takistada koostööd ning vähendada vastuvõtlikkust olulistele teemadele. See ei toeta taasühiskonnastamist ega taga dūnaamilist turvalisust.

Analüüsides tabelit 1 Tallinna Vangla näidet ajavahemikul 11.12.2022–11.12.2023 kell 00.00–08.00, keskendume sündmustele, mis mõjutavad kinnipeetavate uneaega või leiavad aset vahetult peale ärkamist. Ringkäikude teostamised, äratus, toitlustamine ja hommikune loendus on olulised tegevused selles ajaperioodis. Kinnipeetavate päev algab kell 06.00, kui toimub äratus. Äratus antakse läbi üksustes olevate kõlarite ehk ametnikud isiklikult kinnipeetavaid ei ärata. Kell 07.00 on hommikusöök, st avatakse ukse ja tuuakse söök. Söök antakse läbi ukse, mis tagab ka võimaluse vaadata kambri- ja saada aru selle olukorrast. Pärast hommikusööki u 07.30 toimub hommikuste ravimite jagamine ja u 07.55 hommikune loendus. Loenduse käigus käiakse läbi kõik kambrid ja vaadatakse üle nii kambrite kui ka kinnipeetavate olukord, et ei oleks rikutud kambreid ja kinnipeetavad oleksid terved. Hommikune loendus ei kesta tavaliselt kauem kui üks kuni kaks minutit kambri kohta; kamber vaadatakse üle ja suheldakse kinnipeetavatega.

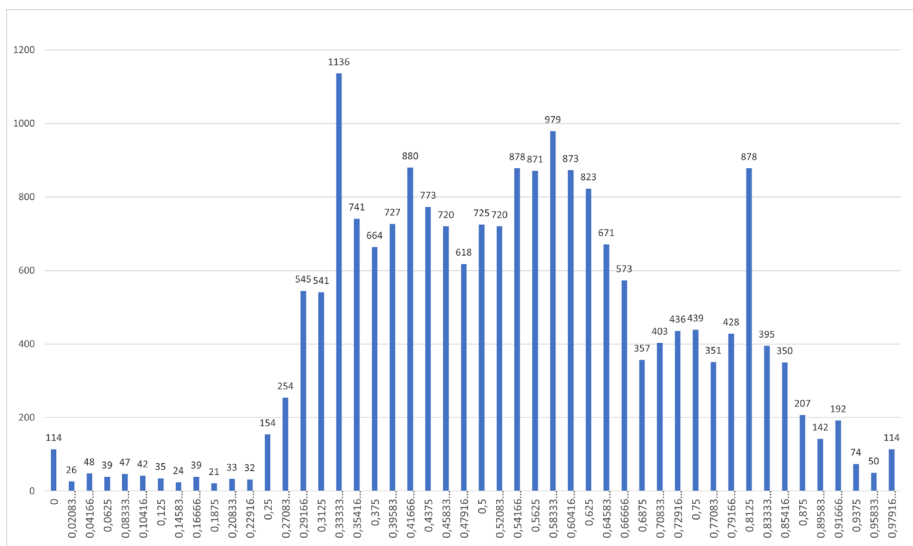
Hommikune toitlustamine kambri, eriti sellistes vanglates, kus toit tuuakse kambri- ja söök, võib mõjutada kinnipeetavate ärkamise ja ametnikuga suhtlemise aega. Konfliktiolukorrad võivad tekkida, kui ametnik nõuab kodukorra täitmist kohe pärast ärkamist, loomata selleks piisavalt aega kinnipeetavale ennast valmis panna ja korralikult ärgata. Sellised olukorrad võivad takistada positiivse suhte kujunemist ning seada kahtluse alla vangla taasühiskonnastamise eesmärgid.

Kokkuvõttes näitavad viidatud uuringud ja näide Tallinna Vanglast, et inimlikkuse ja professionaalse suhtluse rõhutamine on vanglateenistuse tõhususe seisukohast ülioluline ning vangide ja ametnike vahelise positiivse dūnaamika loomine on võtme-

tegur taasühiskonnastamise protsessis. Intsidente on kõige rohkem hommikul ajal vahetult pärast ärkamist, kui kinnipeatavad ei pruugi veel olla täielikult ärganud.

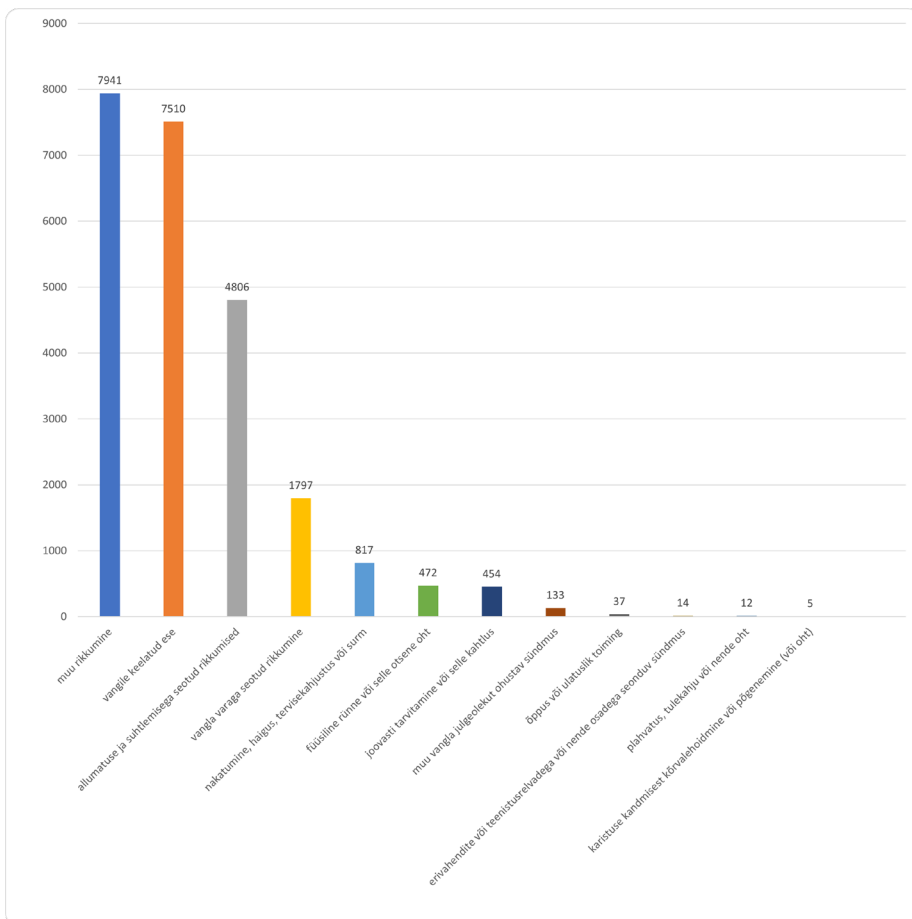
Tabel 1. Rikkumiste arv kellaaajaliselt (11.12.2022–11.12.2023) (Tallinna Vangla)

Tabelis 1 on kirjas kõik kirjalikult fikseeritud intsidentid. Andmeanalüüs näitab, et öise ajavahemiku intsidentide hulk suureneb märkimisväärselt alates kella 06.00-st, mil algab vangide äratus. See viitab sellele, et konfliktid ametnike ja vangide vahel võivad alguse saada juba äratusprotsessist. Kõige rohkem intsidente esineb ajavahemikul 07.30–08.30, mis kattub hommikuse loendusega ning hõlmab ka toidujagamise aega. Intsidentide arv stabiliseerub päeva jooksul, kuna vangid on aktiivsemad.

Andmeanalüüsi tulemustest selgub (tabel nr 2 ja nr 3), et hommikuste sündmuste puhul esineb kõige rohkem intsidente kolmes valdkonnas: 1) muu rikkumise (suurem osa rikkumistest on seotud ravimite manustamisega); 2) allumatuse ja suhtlemisega seotud intsidentid; 3) vangile keelatud ese. Need intsidentid on sageli seotud vangla päevakavaliste tegevustega, kus vastastikune koostöö ja inimlikkuse arvestamine võiksid aidata neid ennetada või vähendada. Seega peaks vanglateenistuse eesmärk olema intsidentide arvu vähendamine, samas kui ametnike tegevus peaks toetama vangide taasühiskonnastamist, nende vaimset ja füüsilist tervist ning üldist heaolu. Hommikune äratus ja loendus, mida eraldatakse toidujagamisest, ei avalda positiivset mõju taasühiskonnastamisele, nagu näitavad ka kogutud andmed. Vangide une

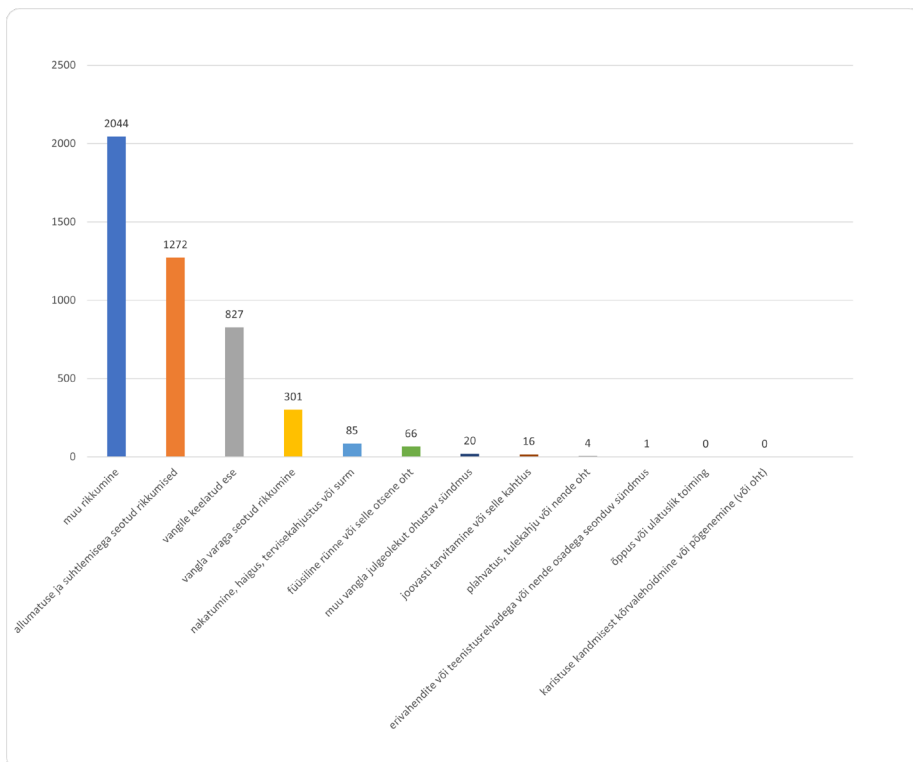
Tabel 2. Kõik rikkumised vanglas arvukselt (11.12.2022–11.12.2023) (Tallinna vangla)

kestus ja vaba aeg mõjutavad oluliselt nende üldist heaolu ja kohanemist vanglakeskonnaga. Seetõttu võiks asetada rohkem usaldust ja vastutust vangide endi kätte ning ametnikud vähem sekkuda. Lisaks on muu rikkumise all ka intsidendid ravimite manustamisel, kuid kuna artikkel ei analüüsi ravimite jagamist, siis sellele rohkem tähelepanu ei pööra.

Manger et al. (2020, p. 553) uurimusest ilmneb, et kui isikud teevad ise valikuid ja võtavad initsiatiivi oma käitumises, kui see käitumine vastab nende väärtustele, siis on vangid autonoomselt motiveeritud. Sisemine motivatsioon, kus inimene tegeleb tegevusega selle tegevuse enda pärast, on motivatsiooni kõige autonoomsem vorm. Vastupidiselt sellele, kui inimesed tunnevad, et nende käitumist määravad välised

Tabel 3. Kõik hommikused rikkumised vanglas arvuliselt (11.12.2022–11.12.2023) (Tallinna vangla)

jõud, kogevad nad kontrollitud motivatsiooni, kus välised tegurid, nagu preemiad, nõuded või ähvardused, reguleerivad nende tegevust. Seega on oluline, et vangla päevakava toetaks autonoomsust, mis on dünaamilise turvalisuse üks oluline komponent. Kui tuua näited spordist, siis täna on ametnik kohtuniku rollis. Kui keegi eksib, siis ta tuvastab selle ja reageerib sellele. Põhiliselt reageeritakse ikkagi eksimustele, mitte positiivsetele külgedele, kuna eksimus fikseeritakse kirjalikult, nagu on näha ka tabelis 1. Dünaamilise turvalisuse arusaamade kohaselt on ametnik rohkem treeneri rollis, kus eksimuse korral leitakse koos parimad lahendused, et tulevikus selliseid olukordi vältida (Lovins et al., 2018, pp. 13–14).

Palmen & Sentse (2022) uurimus näitab, et vangla õhkkonnal ja distsipliinirikumistel võib olla vastastikune mõju. Positiivne õhkkond vanglas võib vähendada frustratsiooni ja toetada vähemate intsidentide esinemist. Samuti on seos indiviidide vähema distsipliinirikumise ja positiivse ja ohutu atmosfääri tajumise vahel. Lisaks on vanglas

oluline kinnipeetava kuvand, kuna kui kinnipeetaval on võimalus ennetähtaegselt vabaneda või saada avavanglasse, siis osutub tema käitumine vanglas, sealhulgas distsiplinaarrikkumised, otsustamisel oluliseks. Võib järeldada, et positiivne kliima vanglas on seotud vähemate distsipliinirikumistega ning turvalisema töökeskkonnaga ametnikele. Seega ei pea vangla ka igal hetkel ja olukorras kinnitama, et on vangla, vaid pakkuma võimalikult palju sarnaseid võimalusi, nagu on ka vabaduses.

3. UNEKVALITEET

Linsay H. Dewa et al. (2017, p. 135) on leidnud, et madal unekvaliteet ja sellest tulenev unetus on kinnipeetavate seas äärmiselt levinud, mistõttu tõuseb ka risk suitsidaalsusele, depressioonile ja agressiivsusele. Une kvaliteet on nii väljaspool vanglat kui ka vanglas äärmiselt oluline. Kui väljaspool vanglat saab inimene enamjaolt ise otsustada, kus ja kuidas ta magab, siis vanglas on see teisiti. Esiteks on vanglas määratud kindel uneaeg, mil olenemata päevastest tegevustest saab kinnipeetav magada. Teiseks ei maga kinnipeetavad pimedas, vaid öötulega. Öötuli on vajalik, et ametnikud näeksid öösel kambri ja saaksid igas tunnis teostada järelevalvet kinnipeetavate üle visuaalselt kontrollides, mida teostatakse kindla ava kaudu, olenevalt vanglast. Selleks võib olla klassikaline ukseilm või siis klaasiga kaetud ava. Kolmandaks on iga tund teostatav järelevalve kambri ukse juures, mis paratamatult toob kaasa müra tõusu öisel ajal vanglas, kas siis uste avamistest ja sulgemistest tulenevalt, sammudest või ka ukse vaateava avamisest, kui need ei ole ööseks lahti jäetud. Eelpool esitatul põhjal on Sheppard et al. (2022, p. 11) järeldanud, et halva unekvaliteedi ja unetuse esinemissagedus vanglates ületab suurel määral ühiskonna keskmist unetust.

Baker et al. (2016, p. 115) esimeses uuringus leiti, et une hulk ja unekvaliteedi näitajad ei seostu agressiivsusega, samas kui kehva une tajumine seda tegi; need, kes tajusid halba une kvaliteeti, teatasid tõenäolisemalt kui need, kes tajusid head und, et nad olid eelmisel nädalal toime pannud agressiooni, ja teatasid kõrgemast kaudse agressiooni tasemest. Teises uuringus leiti, et kuigi halva unekvaliteedi suurenenud näitajad olid seotud madalama prosotsiaalse omistamise tendentsi ning kõrgema reaktiivse ja proaktiivse agressiooni tasemega, ei olnud une kogus tähenduslik. Oluline oli ebakvaliteetse une tajumine; need, kes tajusid kehva und, teatasid tõenäolisemalt kõrgemast reaktiivsest ja proaktiivsest agressiivsusest kui need, kes teatasid heast unest. Seega ei loe alati une pikkus, vaid just selle kvaliteedi tajumine. Kui erinevad helid ja valgus segavad pidevalt und, ei saa pidada und kvaliteetseks. Kui vaadata uuesti tabelit 1, kus on välja toodud kellaajaliselt intsidentide arv, siis näeme, et

enamik intsidente on toime pandud vahetult peale ärkamist. Seega saame tõmmata paralleeli une kvaliteedi ja intsidentide vahele.

Mukherjee et al. (2015, p. 1450) on leidnud, et hea uni on ka tervisliku eluviisi alus, mis võib tähendada, et tagades kinnipeetavatele võimaluse segamatule unele, võib väheneda risk haigustele, mis iseenesest saab aidata kaasa olukorrale, et on vähem kinnipeetavaid, kes vajavad ravimeid ja ravimist. See aitab omakorda tagada väiksema kulu meditsiiniteenustele.

Kuna kinnipeetavad on õhtuse loenduse ajal üle vaadatud ja nende olemasolus on veendunud, siis teame kindlalt, kus nad viibivad. Eestis on kõik vanglad uued (2008. aastal avatud Tartu vangla on kõige vanem) ja seetõttu on tagatud head struktuursed turvalisuse elemendid, nagu seinad, trellitatud aknad, ukсед, kaamerad jne. Niisiis saame väita, et kambri põgenemise tõenäosus on viidud miinimumini. Vanglates on ka relvastatud välisvalve, mis tagab vangla perimeetri turvalisuse. Ehk siis selleks ei ole vaja nüüdisajal teostada öösiti järelevalvet, et vange keset ööd lihtsalt läbi kambri ukseava üle lugeda. Teine aspekt on kinnipeetavate tervisliku seisundi kontrollimine ja nende heaolus veendumine. Kaasajal on kõik kambriid varustatud sisetelefonidega, mis tagavad võimaluse valvuriga vahetult suhelda – see välistab võimaluse, et mõni kinnipeetav võib jääda ilma vajamineva abita, kui tal seda vaja võiks minna. Seega saame tagada ilma igatunniste ringkäikudeta, et kinnipeetavad on neile määratud kambrites ega saa sealt ametniku nägemata lahkuda. Enesele või teistele ohtlikud kinnipeetavad ning suitsiidiriskiga kinnipeetavad paigutatakse eraldi ja vajadusel jälgimiskambrisse, kus nende üle peetakse kaamerate abil pidevat järelevalvet (Vanglateenistus, 2024, lk 1–2). Vangide iseseisva toimetuleku edendamiseks ja rutiinse kontrolli leevendamiseks võib kambrites kasutada äratuskella, mida kasutades iga kinnipeetav ise vastutab selle eest, et ta ärkaks õigel ajal ja saaks sinna, kuhu tal vaja minna. Ametnik ei peaks tänapäevases vanglas enam käima kedagi äratamas, kuna vastutuse andmine on üks osa taasühiskonnastamisest ja ka vabaduses peab iga indiviid ise aja planeerimisega hakkama saama. Lisaks röhudes une kvaliteedile võib mõelda, millised on tagajärjed, kui ametnikud ei teosta iga tunni jooksul ringkäike kambrites –see vähendab müra taset öösel ja laseb kinnipeetavatel rahulikumalt magada. Kuna vangla ise on kinnipeetavatele stressiallikas, siis rahulik uni võib seda vähendada ja seeläbi tagada ka parema tervisliku seisundi, mis omakorda vähendab vajadust eri ravimite järele.

KOKKUVÕTE

Kokkuvõtvalt võib öelda, et vangla päevakava korrigeerides võib jõuda tulemuseni, mis soodustab taasühiskonnastamist ja vähendab agressiooniga seotud intsidente. Tänapäevane päevakava peaks arvestama individuaalsete vajadustega, mitte eeldama ühtset lähenemist kõikidele kinnipeetavatele. Lisaks tuleb arvestada ka asjaoluga, et kõiki tegevusi ei pea tegema kinnipeetavate eest ära ja neile saab anda rohkem vastutust ja vabadust. Näiteks saab kasutada äratuskella, mida kasutades iga kinnipeetav ise vastutab selle eest, et ta ärkaks õigel ajal ja saaks sinna, kuhu tal vaja minna. Ametnik ei peaks tänapäevases vanglas enam käima kedagi äratamas, kuna vastutuse andmine on üks osa taasühiskonnastamisest ja ka vabaduses peab iga indiviid ise hakkama saama. Lisaks võib vaadata üle, kas vanglal on vaja kaks korda päevas teha loendusi, kui oleme teinud kõik endast oleneva läbi struktuurse, organisatsioonilise ja dünaamilise turvalisuse. Struktuurne turvalisus tagab, et kui kinnipeetavad on õhtul enda kambrites, siis on nad seal ka hommikul. Hommikuse ülevaatuse saab teha ka hommikuste tegevuste ajal, mis annab kinnipeetavatele hommikutundidel rohkem aega iseseisvalt ärgata ja ennast päevaks valmis panna.

Viidatud uuringud pakuvad rikkalikku arusaama vanglasüsteemi keerukusest ning näitavad vajadust edasiste teadusuuringute järele, et täiustada vanglate taasühiskonnastamisprotsesse ja suhtlust kinnipeetavatega.

SIIM POLL

Sisekaitseakadeemia, vanglateenistuse kolledž, järelevalve ja turvataktika õppe-
tool, vanemõpetaja

E-post: siim.poll@sisekaitse.ee

Siim Poll on lõpetanud Sisekaitseakadeemia korrektsiooni eriala 2017. aastal. Siim on pikalt töötanud Tallinna Vanglas ja olnud vanglateenistusega seotud üle 15 aasta. Lisaks on Siim osaline Vanglateenistuse kolledži nõukogus. Sisekaitseakadeemias õpetab ta vanglate erakorralistele sündmustele reageerimist ja nende juhtimist ning dünaamilise turvalisuse aspekte.

IVO KITSING

Sisekaitseakadeemia, vanglateenistuse kolledž, järelevalve- ja turvataktika õppe-
tool, juhataja-nooremlektor

E-post: ivo.kitsing@sisekaitse.ee

Ivo Kitsing on lõpetanud Sisekaitseakadeemia korrektsiooni eriala aastal 2013. Lisaks omandas ta magistrikraadi ettevõtluse erialal Estonian Business Schools 2018. aastal. Ivo on pikalt töötanud Tallinna Vanglas ning omab ka rahvusvahelist koostöökogemust, olles aastatel 2019–2022 nooreprojektijuht Soome–Eesti Twinning projektis Türgis. Projekti peamine eesmärk oli arendada Türgi kinnipidamissüsteemi vanglaametnike teadmised ja oskused rahvusvahelistele standarditele vastavaks. Lisaks on Ivo aktiivne sportlane ning andnud olulise panuse Sisekaitseakadeemia strateegiliste eesmärkide saavutamiseks.

ANDRYCO MUUGA

Sisekaitseakadeemia, vanglateenistuse kolledž, järelevalve- ja turvataktika õppe-
tool, õpetaja

E-post: andryco.muuga@sisekaitse.ee

Andryco Muuga omandas bakalaureusekraadi Sisekaitseakadeemias korrektsiooni erialal 2022. aastal. Lisaks tööle Sisekaitseakadeemias on Muuga Eesti Relvaomastike Liidu liige. Sisekaitseakadeemias õpetab ta järelevalvetoiminguid, viib läbi tuli-relvaõpet ja on spetsialiseerunud õppematerjalide digiteerimisele.

KASUTATUD ALLIKAD

- Beijersbergen, K.-A., Dirkzwager, A.-J.-E., Molleman, T., Van Der Laan, P.-H. & Nieuwbeerta, P., 2015. Procedural Justice in Prison: The Importance of Staff Characteristics. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 59(4), pp. 337–358.
- Dewa, L. H., Hassan, L., Shaw, J. & Senior, L. 2017. Trouble sleeping inside: a cross-sectional study of the prevalence and associated risk factors of insomnia in adult prison populations in England. *Sleep.Medicine*, 32(1), pp. 129–136.
- Eriksson, A., 2023. The Taint of The Other: Prison Work as ‘Dirty Work’ In Australia. *Punishment & Society*, 25(2), pp. 324–342.
- Euroopa Nõukogu, 2006. Ministrite komitee soovitus Rec(2006)2 liikmesriikidele Euroopa vanglareeglistiku kohta. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://rm.coe.int/16806f4023> [Kasutatud 09.01.2024].
- Foucault, M., 2014. *Valvata ja karistada. Vangla sünd*. Tartu: Ilmamaa.
- Kilmer, A., Abdel-Salam, S. & Silver, I.-A., 2023. “The Uniform’s in the Way”: Navigating the Tension Between Security and Therapeutic Roles in a Rehabilitation-Focused Prison in Norway. *Criminal Justice and Behavior*, 50(4), pp. 521–540.
- Lovins, B. K., Cullen, F. T., Latessa, E. J. L. & Jonson, C. L., 2018. Probation Officer as a Coach: Building a New Professional Identity. *Federal Probation: A journal of correctional philosophy and practice*. 82(1). pp. 13–19.
- Manger, T., Hetland, J., Jones, L.-Ø., Eikeland, O.-J. & Asbjørnsen, A.-E., 2020. Prisoners’ academic motivation, viewed from the perspective of self-determination theory: Evidence from a population of Norwegian prisoners. *International Review of Education*, 66(4), pp. 551–574.
- Mukherjee, S., Patel, S. R., Kales, S. N., Ayas, N. T., Strohl, K. P., Gozal, D. & Malhotra, A. 2015. An Official American Thoracic Society Statement: The Importance of Healthy Sleep. Recommendations and Future Priorities. *American Journal of Respiratory and Critical Care Medicine*, 191(12), pp. 1450–1458.
- Palmen, H. & Sentse, M., 2022. The Role of Prison Climate and Work Climate in Understanding Subjective Safety Among Correctional Staff. *Criminal Justice and Behavior*, 49(11), pp. 1580–1599.
- Sheppard, N. & Hogan, L., 2022. Prevalence of insomnia and poor sleep quality in the prison population: A systematic review. *Journal of Sleep.Reasearch*, 31(6), pp. 1–13.

- Singer, R.-G., 1972. Privacy, autonomy, and dignity in the prison: preliminary inquiry concerning constitutional aspects of the degradation process in our prisons. *Buffalo Law Review*, 21(3), pp. 669–716.
- Sootak, J., Pikamäe, P. & Madise, L., 2014. *Vangistusseadus. Kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Juura.
- Vanglateenistus, 2024. *Tegevused enesetapu ennetamiseks vangistuse kestel. Koolitusmaterjal*. Tallinn.
- Woodall, J., Dixey, R. & South, J., 2014. Control and choice in English prisons: developing health-promoting prisons. *Health Promotion International*, 29(3), pp. 474–482.